

KIRŐEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ

Yayın No: 001

III. ULUSLARARASI AHİLİK SEMPOZYUMU

XIII. Yüzyıla Kadar
Türk ve İslam Dünyasında Ahiliğın Temelleri
THE III. INTERNATIONAL SYMPOSIUM OF AKHISM

5-7 Ekim / October 2017

KIRŐEHİR

BİLDİRİLER

CİLT 2

Kırőehir, 2018

**GEÇ ORTAÇAĞ AVRUPA'SINDA TÜCCAR
LONCALARI**

**THE MERCHANT GUILDS IN THE LATE
MEDIEVAL EUROPE**

Murat ÇAYLI
Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ortaçağ Tarihi Ana Bilim Dalı Doktora Öğrencisi
muratcayli@gmail.com

Özet

Ticaret, insanlar arasında eski çağlardan günümüze kadar kesintisiz olarak devam eden olaylardandır. Her medeni toplum ihtiyaçlarını karşılamak ve varlığını devam ettirebilmek için ticarete ihtiyaç duymaktadır. Siyasi ve askeri gelişmelerin yanında ticarete de önem veren devletler daha refah bir dönem yaşamışlar ve daha uzun ömürlü olmuşlardır. Dünya tarihi, ticaretin kontrolünü ele geçirerek büyük bir güç haline gelen devletlerin örnekleriyle doludur.

Ticaretin ve ticari faaliyetlerin düzenleyicileri tüccarlardır. Tüccarlar, şehir şehir dolaşarak ticaret yapan, gelirini bu şekilde sağlayan ve bunu meslek edinen kişilerdir. Tüccarlar, dışarıdan tedarik edilmesi gereken ihtiyaçları karşıladıkları için her toplumda hayati önem taşımışlardır. Bu sebeple toplumların gözünde ayrı bir yerleri vardır.

Ortaçağda Avrupa'da, Roma İmparatorluğu'nun dağılmasından sonra durma noktasına gelen ticaret, XI. yüzyıldan itibaren yeniden canlanmıştır. Şehirleşmeye ve nüfus artışına bağlı olarak tüccar sınıfı yeniden ortaya çıkmıştır. Avrupa'da feodalizmin hâkim olduğu bir dönemde ortaya çıkan tüccarlar, pek çok zorluklarla karşılaşmışlardır. Tüccarlar bu zorlukları aşmak için loncalar kurmuşlardır.

Loncalar, çeşitli meslek gruplarının bir araya gelerek haklarını koruma, ürün kalitesini arttırma, birbirlerini denetleme gibi amaçlarla kurdukları teşkilatlardır. Tüccar loncaları, lonca üyelerinin çıkarlarını gözetmeyi, onları keyfi cezalara karşı korumayı ve tüccarların sahtekâr davranışlarını önlemeyi amaçlamıştır. Bu loncalar oldukça başarılı olmuş, tüccarların büyük imtiyazlar elde etmesine olanak sağlamışlardır. Tüccarların burjuvalaşmasının mimarı olan tüccar loncaları XIX. yüzyıla kadar varlıklarını sürdürmeyi başarmışlardır.

Anahtar Sözcükler: Ortaçağ, Avrupa, Ticaret, Tüccar, Lonca.

Abstract

Trade is an event among people which continues uninterrupted from the old ages until now. Every civilized society needs to trade to supply its needs and maintain its existence. In addition to political and military developments, states that have also given importance to trade have lived a prosperous period and have lived longer. World history is full of examples of states that have become a major force by taking control of trade.

Merchants are the organizers of trade and trade activities. Traders are people who trade among the cities, earn their income and get a job this. Traders are vital in every society because they supply the needs that need

to be supplied from the outside. For this reason, they have a different place in societies eyes.

In Europe during the Middle Ages, trade came to halt after the disintegration of the Roman Empire, it has been revived since 11th century. The merchant class re-emerged depending on urbanization and population growth. Traders emerged at a time when feudalism dominated Europe, faced with many difficulties. Traders have set up guilds to overcome these challenges.

Guilds are organizations that various professional groups come together to protect their rights, to increase product quality and to supervise each other. Merchant guilds aim to guard the interests of guild members, to protect against arbitrary punishment and to prevent dishonest behavior of merchants. These guilds have been quite successful and have enabled traders to earn great concessions. Merchant guilds that the architect of the bourgeois have managed to keep their assets until the 19th century.

Keywords: Middle Ages, Europe, Trade, Merchant, Guild.

GİRİŞ

Geç Ortaçağ Avrupa'sında toplumun sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyini yükselten önemli gelişmeler yaşanmıştır. Akdeniz'de¹ ve Kuzey Denizi'ndeki² ticari hareketlenmeler ve Haçlı Seferleri bu önemli gelişmeler arasındadır. Bunların yanı sıra Avrupa'nın kendi bünyesinde yaşanan yeni gelişmeler de bulunmaktadır. Avrupa'da önem kazanan yeni meslekler ve kurulan yeni kurumlar, Avrupa ekonomisinin büyümesinde ve toplumun şekillenmesinde önemli rol oynamışlardır.

Avrupa'da X. yüzyıla kadar olan ticaret hareketlerine bakıldığında Akdeniz ve Kuzey Denizi çevrelerinde toplandığı fakat Roma İmparatorluğu dönemindeki kadar etkin olmadığı görülür. Bu noktada Henri Pirenne, akademik çevrede tartışma yaratacak ünlü tezini³ ortaya atmıştır. Pirenne'ye göre, Avrupa'nın toparlanmasındaki en önemli faktör

¹ Akdeniz'deki gelişme Venedik'in Normanlar ile mücadele eden Bizans'a yaptığı yardım neticesinde imparatorun aldığı ticari imtiyazlar içeren belgedir. Venedik, bu belge ve sonrasında yaşanan gelişmeler ile Doğu-Batı ticaretindeki aracılık rolünü büyük oranda Bizans'ın elinden almıştır. Bkz. OSTROGORSKY, Georg (2011). Bizans Devleti Tarihi, (Çev. Fikret Işıltan). Ankara: TTK. s. 331.

² Kuzey Denizi'ndeki gelişme ise İskandinavların istila siyasetinin yanında ticari faaliyetlere de başlamalarıdır. Öyle ki İskandinav tüccarlar Karadeniz kıyılarına kadar ulaşmış; Bizans, Arap ve Yahudi tüccarlar ile ticaret yapmışlardır. Bkz. HEATON, Herbert (1985). Avrupa İktisat Tarihi, C. 1, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay ve Osman Aydoğuş). Ankara: Teori Yayınları. s. 74; HUBERMAN, Leo (2015). Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla, (Çev. Murat Belge). İstanbul: İletişim Yayınları. s. 32.

³ Müslümanların Endülüs ve Sicilya'daki ilerleyişleri sonucunda Akdeniz'in Avrupa'ya kapatılmasıdır. Tezini Arapların diğer barbar kavimler gibi Roma mirasını sahiplenmedikleri, aksine Roma mirasını Araplaştırdıkları düşüncesiyle sağlamlaştıran Pirenne, böylece Müslümanların

Akdeniz'in Avrupa'ya yeniden açılması ve Akdeniz ticaretindeki canlanmadır (Pirenne, 2006: 189-201). Daha sonra yapılan araştırmalar sonucunda ise Pirenne'nin tezini çürüten ya da eksiklerini tamamlayan bulgular elde edilmiştir⁴. Örneğin, İslam fetihlerinin Akdeniz ticaretini tamamen kapatmadığını belirten Lynn White, Avrupa'yı toparlayan asıl faktörün tarımsal üretim ve teknolojik gelişmeler olduğunu ifade etmiştir (Lynn White, 1974: 76-78). Sonuç olarak, Avrupa'nın XI. yüzyıldan itibaren başlayan ilerleyişinde, ekonomik, tarımsal ve teknolojik gelişmelerin doğru zamanda bir araya gelmelerinin etkili olduğu kabul edilmiştir.

Akdeniz ve Kuzey Denizi çevresinde gelişen ticaret hareketleri domino etkisi yaratarak kıta geneline yayılmıştır. Uzun mesafe ticaretinin hızla büyüdüğü Avrupa'da, Venedik, Cenova, Fransa, İngiltere, Almanya ve Flandre gibi bölgeler arasında da yoğun bir ticaret trafiği başlamıştır (Lopez, 2005: 106-122; Gelderblom, 2013: 22; Bloch, 2015: 476-477). Kıyılarda başlayan ticari hareketler zamanla kıta içindeki kentlere ulaşmıştır. Böylece Avrupa'daki birçok kenti yeni pazar alanına dönüştürmüştür.

Ticaret hareketlerinin konumuz açısından en önemli sonucu tüccarlık mesleğinin Avrupa'da yeniden ortaya çıkmasıdır. Bundan böyle Avrupa pazarlarında yabancı tüccarların yanında yerli tüccarlar da görülmeye başlamıştır⁵.

Ortaçağda tüccarlık, pek çok yönüyle diğer mesleklerden ayrı bir konumdadır. Peki tüccarlığın diğer mesleklerden farkı neydi? Bu soruya verilebilecek en önemli cevap tüccarların toprağa bağımlı olmamaları ve yöneticilerin hizmetinde çalışmamalarıdır. Kendi sermayeleriyle başladıkları ticareti yine kendi çabalarıyla yürütmüşlerdir. Günümüz tabiriyle özel teşebbüste bulunmuşlardır. Ayrıca tüccarlar, Henri Pirenne'nin ifadesiyle feodal yapının üretmediği malların temin edilmesi görevini de üstlenmişlerdir (Pirenne, 2014: 92). Bu uğraşlarının sonucu olarak büyük kazançlar elde etmişlerdir. Bir diğer husus da yaşantılarının farklılığıdır. Onlar feodalitenin diğer öğelerinden daha renkli bir yaşantıya sahiplerdir. Sürekli gezdikleri için yeni insanlarla ve yeni kültürlerle karşılaşma fırsatı yakalamışlardır. Bu nedenle entelektüel bir yanları da vardır. Toplumlar arasında ekonomik ve kültürel bir köprü kurmuşlardır. Ancak Aron Ja Gurevic'in de belirttiği gibi bu özellikleriyle tüccarlığın Erken Ortaçağ boyunca Avrupa'da dikkat çekici bir unsur olması beklenirdi. Fakat pek çok sebepten ötürü tüccarlar ve faaliyetleri XI. yüzyıla kadar ikinci planda kalmıştır (Gurevic, 1990: 243).

Ortaçağ Avrupa'sındaki ekonomik gelişmelerin merkezi olan kentlere bakıldığında,

Akdeniz'deki Roma mirasını ve Hristiyanlık tesirini yok ettiklerini, dolayısıyla Akdeniz ticaretini Avrupa'ya kapattıklarını iddia etmiştir.

⁴ Pirenne'nin tezinin analizi ve eleştiriler için bkz. HAVIGHURST, Alfred F. COLLEGE, Amherst (1958). *The Pirenne Thesis -Analysis, Criticism and Revision-*, Boston: D. C. Heath and Company.

⁵ Avrupa'da tüccarlık mesleğinin yeniden ortaya çıkışıyla ilgili olarak Pirenne'nin görüşleri için bkz. PIRENNE, Henri (2009). *Ortaçağ Avrupa'sının Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, (Çev. Uygur Kocabaşoğlu). İstanbul: İletişim Yayınları. s. 56-62; Lopez'in yorumu için bkz. LOPEZ, Robert ve RAYMOND, Irving W. (1990). *Medieval Trade in the Medierranean World*, New York: Columbia University Press. s. 88; Ayrıca Epstein'in yorumu için bkz. EPSTEIN, Steven A. (2014). *Geç Dönem Ortaçağ Avrupası Ekonomik ve Sosyal Tarih, 1000-1500*, (Çev. Serap Işık). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. s. 84-86.

büyüyen şehrin ve artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamaya çalışan zanaatkâr ve tüccar sınıfları dikkat çekmektedir⁶. Zanaatkârlar belirli bir işi meslek edinerek üretim yapan insanlardır. Tüccarlar ise talep edilen malların taşınması ve alım satım işiyle uğraşan girişimcilerdir. Henüz feodalitenin hâkim olduğu yüzyıllarda kendi işlerini yapan bu iki sınıf haliyle pek çok sorunla karşılaşmıştır. Kendi aralarında ve yönetimdeki insanlarla yaşadıkları sorunların çözümünü birleşmekte bulmuşlardır. Bu amaçla aynı mesleğe mensup olanlar aralarında birleşerek “lonca” adı verilen birlikler kurmaya başlamıştır. Bu birliklerin getirisi o kadar fazla olmuştur ki, kısa sürede her meslek kendi loncasını kurar hale gelmiştir⁷ (Davies, 2006: 372; Ülgen, 2013: 472).

Tüccar Loncaları ve Faaliyetleri

Ortaçağ Avrupa’sında farklı alanlarda kurulan birçok lonca türü bulunmaktadır. Bunlar, bağış işleriyle ilgilenen dini loncalar, siyasi ya da politik amaçlı kurulan loncalar, zanaat loncaları ve tüccar loncalarıdır. Bu loncalar arasında en yaygın olanları ise zanaat ve tüccar loncalarıdır (Ogilvie, 2002: 2; Ülgen, 2013: 474).

Zanaat loncaları belirli bir mesleği yöneticilerin koyduğu kurallar çerçevesinde yapma hakkına sahip birliklerdir (Pirenne, 2009: 205; Encyclopedia Britannica, Guild: 2010). Tüccar loncaları ise uzun mesafeler arasında iş yapan tüccarların kurduğu ortaklıklardır. Bunların büyük çoğunluğu da yabancı şehirlerde koloni kurmuştur. İki lonca türü arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin tüccar loncalarında farklı işleri yapan tüccarlar, bir arada bulunabilmektedir. Zanaat loncalarını ise aynı işi yapan meslektaşlar oluşturmaktadır. Zanaat loncalarında usta, çırak ve kalfa ilişkisi nedeniyle eşitlik yoktur. Buna rağmen yapılan işin niteliğinin fazla değişmemesi nedeniyle daha uzun ömre sahiplerdir. Tüccar loncalarında ise uygulamada aksaklıklar görülse de eşitlik temel esastır. Ayrıca işleyişleri ve zenginlikleri bakımından zanaat loncalarından daha önemlidirler (Lopez, 2005: 125-126; Dessi ve Piccolo, 2013: 2; Heaton, 1985: 197; Ülgen, 2013: 474).

Tüccar loncaları Ortaçağa özgü kurumlardır. Ancak tüccarların kurdukları birliklerin kökenleri Eski Çağa kadar uzanmaktadır. Öyle ki Mısır, Yunan ve Roma şehirlerinde bu birliklere rastlanmaktadır. Loncalar Ortaçağ Avrupa’sında ise ancak 1000 ve 1500 yılları

⁶ Şehir hayatında tüccar ve zanaatkârların yanı sıra şehirlerin etrafındaki tarım arazileri de oldukça önemlidir. Çünkü şehirlerde yaşayanları insan ve yiyecek bakımından besleyerek ayakta tutan tarımsal gelişmelerdir. Bkz. BAKIR, Abdulhalık ve ÜLGEN, Pınar (2009). “Geç Ortaçağlarda Avrupa’da Şehir ve Şehirsel Yaşam Hakkında Bir Değerlendirme”, Celal Bayar Üniversitesi S.B.E. Dergisi, C. 7, S. 2, s. 129.

⁷ Loncaların kökeni ilk olarak Roma İmparatorluğu’ndaki “collegia” ve “artes”lerde aranmıştır. Bunların istilalar boyunca varlıklarını korudukları ve XII. yüzyılda yeniden ortaya çıktıkları düşünülmüştür. Pirenne, henüz bu canlanmaya ilişkin delil bulunamadığını, yalnızca İtalya’da rastlanan collegia’ların, lonca gibi genel bir kurumun kökeni olamayacağını belirtmiştir. Bkz. PIRENNE, Henri, Ortaçağ Avrupa’sının Ekonomik ve Sosyal Tarihi, s. 200-201. Epstein’e göre ise Bizans loncaları Avrupa’daki loncalara örnek olmamıştır. Ayrıca ona göre Doğu’ya giden Batılı tacirler, Müslüman şehirlerinde kendilerine örnek olacak loncalarla karşılaşmamışlardır. Bkz. EPSTEIN, Steven, Geç Dönem Ortaçağ Avrupası Ekonomik ve Sosyal Tarih, 1000-1500, s. 129.

rı arasında önemli bir kurum haline gelebilmişlerdir⁸. 1020 yılında Gelderland'da Tiel tüccarlarının oluşturduğu imtiyazlı kardeşlik tüccar loncalarının ilklerindedir (Ogilvie, 2011: 1; Encyclopedia Britannica, Merchant Guild: 2014).

Tüccar loncaları, tüccarların sürekli olarak karşılaştıkları şu sorunları çözüme kavuşturmak için kurulmuştur:

Üyelerin can ve mal güvenliklerini sağlamak,

Cezai saldırıları ve keyfi tutuklamaları engellemek,

Diğer meslektaşların sahtekâr davranışlarda bulunmalarını önlemek,

Ticaretten elde edilen kârı adil bir şekilde paylaşmak (Pirenne, 2014: Heaton, 1985: 196; 92; Gelderblom ve Grafe, 2008: 2).

Bir lonca çatısı altına girmek sosyo-ekonomik yönden tüccarlara pek çok ayrıcalık sağlamaktaydı. Tüccarların ilk ihtiyacı can ve mal güvenliğiydi. Loncalar, yöneticiler vasıtasıyla üyelerine yolculukları sırasında ve gidecekleri yerlerde bu güvenliği sağlamaya çalışıyordu. İkincisi şehir yöneticilerinin baskılarından korunmaktı. Bunun önüne geçmenin en iyi yolu yine loncalardı. Lonca üyesi tüccarlar pazar ve panayırda yaşanan anlaşmazlıklarda kendi haklarını savunabiliyor, herhangi bir suçlamayla karşılaştıklarında birbirlerine tanık olabiliyor ve sebepsiz yere suçlanmaktan korunmuş oluyorlardı (Pirenne, 2014: 92).

Loncalar tüccarlar arasındaki ilişkileri de belirlemekteydi. Üyelerin düzen bozucu davranışlar sergilemesi yasaklanmıştı. Böylece barış ve huzur ortamı sağlanıyordu. Ayrıca ortaklar arasında ticaretten elde edilen kârın eşit şekilde paylaşımı esas alınmıştı. İhtiyacı olan lonca üyelerine ucuz taşıma hizmeti de sunuluyordu. Tüccarların pazarlarda satacakları mallara kota getirilmişti (Heaton, 1985: 196; Casson ve Casson, 2013: 128). Böylece aynı malı satan diğer tüccarların da kazanç sağlaması hedefleniyordu. Bu ayrıcalıklar ve daha fazlası bir tüccarın lonca bünyesine girmesi için oldukça geçerli sebeplerdi.

Tüccar loncaları, üyeleri arasında ekonomik olduğu kadar sosyal dayanışmayı da amaçlamıştır. Diğer Ortaçağ loncaları gibi kardeşlik esas alınarak kurulan tüccar loncaları kötü günlerde de üyelerinin yanındaydı. Eğer lonca üyesi ölürse onun cenaze töreni yapılır ve geride bıraktığı ailesiyle ilgilenilirdi (Heaton, 1985: 197). Eğer hastalanır ya da zor duruma düşerse diğer lonca üyeleri onun yardımına koşardı (Cheyney, 1916: 60-61)

Genel olarak lonca üyeleri bazen yılda bir defa, bazen de birkaç defa toplanırlardı. Bu toplantılarda kurallar belirlenir, görevliler seçilir ve diğer işler karara bağlanırdı. Bazı loncalarda bu toplantılar "içki içme" toplantıları olarak düzenlenirdi. Ayrıca çoğu yerde dini günlerde de bir araya gelinirdi. Bu günlerde hep birlikte yemek yenir ve ibadet

⁸ Tüccarların bir araya gelmelerinin ve ortaklıklar kurmalarının en önemli nedeni işbirliğine duydukları ihtiyaçtı. Çünkü hayat şartları onları buna zorluyordu. Bu sebeple zekâlarını ve sermayelerini birleştirerek karşılaştıkları riskleri en aza indirmeye çalışıyorlardı. Ortaklık konusunda anlaşanlar ant içerek "kardeş" oluyorlardı. Böylece aralarındaki ilişki resmiyete dökülmüş oluyordu. Bkz. PIRENNE, Henri (2014). Ortaçağ Kentleri, (Çev. Şadan Karadeniz). İstanbul: İletişim Yayınları. s. 92-93; BLOCH, Marc (2015). Feodal Toplum, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay). Ankara: Doğubay Yayınları. s. 445-446.

edilirdi. Bazı yerlerde tüccar loncaları hayır işleriyle de ilgileniyordu. Loncalar, üyeler arasında toplanan paralarla dini kurumlara ve ihtiyaç sahibi kimselere yardım etmekteydi. Bu yardımlardan lonca üyesi olmayan yoksullar da faydalanabiliyordu (Cheyney, 1916: 60-61).

Tüccarlar loncalara katılabilmek için yüksek miktarda bir giriş ücreti ödemek zorundaydılar. Loncaya üye olanlar önceden belirlenmiş kurallara uymayı kabul etmiş sayılırdı; uymayanlar ise cezalandırılırdı. Örneğin, Boston fuarında kavga çıkaran iki Leicester'li tüccar ceza olarak bira varilinin içine tıklılmışlardı. Ceza, suçun niteliğine göre loncadan atılmayla dahi sonuçlanabiliyordu. Koyulan bu kurallar, hiç şüphesiz, lonca içi disiplini sağlamada hayati önem taşımaktaydı (Pirenne, 2014: 92; Heaton, 1985: 197; Huberman, 2015: 46; Encyclopedia Britannica, Merchant Guild: 2014).

Southampton kentinde faaliyet gösteren loncanın XIV. yüzyıla dayanan kuralları yukarıda verilen bilgilere açıklayıcı birer örnektir. Kurallar farklı tarihlere ait olsa da, ilk 11 kural 1300 yılından öncesine dayanmaktadır:

1. İlk önce tüccar loncasından bir belediye meclis üyesi, bir kâhya, bir papaz ve bir mübaşir seçilir. Loncaya girenler belediye meclis üyesine 4 peni, kâhyaya 2 peni, papaza 2 peni ve mübaşire 1 peni öderdi. Lonca her iki yılda bir, Aziz Yahya gününden (24 Haziran) sonraki pazar günü ve Aziz Meryem gününden (22 Temmuz) sonraki pazar günü toplanacaktır.

7. Bir üye öldüğünde loncadakiler cenazeyle ilgileneceklerdir. Cenaze lonca üyeleri tarafından taşınacak ve defnedilecektir. Kim cenaze törenine katılmazsa yeminine göre fakirlere 2 peni dağıtacaktır. O gece ölünün yanında kalması için bir kişi bulacaklardır. Ölü defnedilene kadar her biri 2 libre ağırlığında 4 mum yakılacaktır. Bu 4 mum lonca kâhyasının koruması altında kalacaktır.

9. Lonca üyesi öldüğü zaman onun en büyük oğlu ya da mirasçısı babasının koltuğuna oturur. Eğer amcasının yerine oturduysa, babası lonca üyesi olmasa dahi ödeme yapmaz. Hiçbir koca, karısının miras hakkından dolayı onun atalarının mirasını alamaz.

11 Üyelerden biri İngiltere'de hapse girerse, belediye meclis üyesi ve kâhya, tüccarın hapisten çıkması için gerekli olan kefareti parasını ödeyecektir.

12. Eğer bir üye diğerine yumruk atarsa, loncaya yeni üye oluyormuş gibi 10 şilin öder. Eğer üye diğerine sopa, bıçak ya da herhangi bir silahla saldırırsa lonca üyeliğini kaybeder. Yaraladığı kişinin zararını karşılar ve loncaya 20 şilin öderse üyeliği devam eder.

16. Eğer birine iftira ederse üyeliğini kaybetmemek için 5 şilin ödemek zorundadır.

20. Lonca üyesi olmayan hiç kimse bal, yağ, tuzlanmış ringa balığı, herhangi bir yağ çeşidi, değirmen taşı ya da taze deri alamazdı. Pazar ya da fuar günü haricinde şarap

için taverna tutamaz, perakende kumaş satamazdı. Lonca üyesi değilse, perakende satış için ambarında beş çeyrekten fazla tahıl tutamazdı. Eğer her kim bu kurallara uymazsa malına kral adına el konurdu.

22. *Eğer bir lonca üyesi geçimini sağlayamayacak derecede fakirliğe düşerse, durumuyla ilgili loncaya bilgi verecektir. Hiç kimse bir başkasının malına zarar vermeyecektir. Eğer verirse mahkûm edilir. Lonca üyelik haklarını kaybeder ve ticaret yapması kral adına yasaklanır (Translations and Reprints from the Original Sources of European History, 1897: 12-17).*

Tüccar loncaları çoğu zaman buldukları yerin en güçlü grubu haline gelmişlerdir. Hatta bazı yerlerde yöneticilik görevini dahi işgal ettikleri görülmektedir. Loncaların kazandığı güç yöneticilerden elde edebildikleri ayrıcalıklarla doğru orantılıdır. Bu noktada feodal Avrupa'da yaşayan tüccarların bu ayrıcalıkları yöneticilerden nasıl aldıkları sorusu akıllara gelebilir. Bu nedenle ilk olarak loncaların yöneticilerle olan ilişkilerine değinmek gerekmektedir.

Tüccarlar ve yöneticiler arasındaki ilişkiler ilk safhada feodal çağda olması gerektiği gibiydi. Henri Pirenne'ye göre, yöneticiler soylu olmamasına rağmen kendilerinden fazla kazanç elde edebilen tüccarlardan hoşnut değillerdi. Ayrıca paraya sıkıştıklarında onlardan borç almayı küçük düşürücü bir hareket olarak görüyorlardı (Pirenne, 2014: 92). Ancak durum Avrupa'nın her yerinde böyle değildi. Ticaretten para kazanmaya başlayan, bu nedenle tüccarları bölgelerine çekmenin yollarını arayan yöneticilerde vardı. Bu amaçla yöneticiler, tüccarlara çeşitli imtiyazlar veren fermanlar yayınlamaya başlamışlardır. 1349'da Champagne panayrılarında çıkarılan ferman buna örnek verilebilir:

“Bütün tüccar kumpanyaları ve ayrıca tek tek tüccarlar, İtalyanlar, Alp ötesinden gelenler, Floransalılar, Milanolular, Cenovalılar, Venedikliler, Almanlar, Provanslılar ve bizim krallığımızdan olmayıp başka ülkelerden gelenler, burada ticaret yapmak ve söz konusu panayrıların ayrıcalıklarından ve iyi adetlerinden yararlanmak istiyorlarsa... kendileri, malları ve kılavuzları, güven içinde panayrılara gelebilir, kalabilir, gidebilirler. Biz bundan böyle, onları söz konusu panayrıların bekçileri dışında, kimse tarafından engellenmeden, tutuklanmadan ve yakalanmadan gelmek üzere kabul edeceğiz.” (Huberman, 2015: 34).

Loncaların kazandığı ayrıcalıklarda sahip oldukları servetin önemli etkisi olmuştur. Çünkü tüccarlar gittikçe zenginleşmiş, hatta yerel yöneticilerden daha fazla mal varlığına erişmişlerdir. Yatırımlarını Ortaçağın temel yatırım aracı toprağa yapmaları nedeniyle de bir müddet yöneticilerin en gözde müşterisi olmuşlardır. Nakit paraya ihtiyaç duyan yöneticiler tüccarlara daha bağımlı hale gelmiş ve onlardan borç almaya başlamışlardır. Tüccarların yöneticilerle olan bu türden sıkı ekonomik ilişkileri, onlardan daha fazla imtiyaz koparmalarında kolaylık sağlamıştır (Pirenne, 2009: 184).

Tüccar loncalarının elde ettikleri ayrıcalıklardan biri şehre girip çıkan mallar üzerinde kurdukları tekeldir. Bu sayede loncalar, malların alım satım işlerini yöneterek pa-

zarı denetim altına alma, piyasa fiyatlarını belirleme ve kontrol etme gibi yetkilere sahip olmuşlardır (Gelderblom, 2004: 200; Huberman, 2015: 45). Durum böyle olunca loncaya üye olmayan tüccarların işi hayli zorlaşmıştır. Bu duruma bir örnek 1280 yılında Newcastle’da yaşanmıştır. Richard adında bir adam tüccarların on adet yapağına el koyduğuna dair krala şikâyetinde bulunmuştur. Tüccarları huzuruna çağıran kral, Richard’ın yapağını neden aldıklarını sorduğunda tüccarlar, Kral III. Henry tarafından kendilerine verilen şu ayrıcalığı göstermişlerdir:

“Adı geçen şehrin burluları, adı geçen burgda bir tüccar loncası kurabilirler ve böylece loncanın bütün hak ve serbest adetlerine sahip olabilirler. Yukarıda sözü geçen, loncaya ait olan serbestliklerin ne olduğu sorulursa; lonca serbestliğinden olmadıkça hiç kimsenin şehirde satmak için kumaş kesemeyeceğini ya da et ve balık kesemeyeceğini, ya da taze deri alamayacağını, ya da yapağı olarak yün satın alamayacağını söyleyebilirler.” (Huberman, 2015: 44-45).

Loncaya üye olmayanlara karşı uygulanan yaptırımların aynısı yabancı tüccarlara karşı da uygulanmıştır. Pazarı denetimleri altına almak isteyen loncalar yabancı tüccarları bölgelerine sokmamışlardır. Yabancılar bölgeden bazı koşullar ile mal alabilirken kendi getirdikleri malları satamazlardı. Southampton’da çıkarılan bir kanun konuyla ilgili açıklayıcı bir örnektir.

“Loncadan biri oldukça ve pazarlık etmek niyetindeyse hiçbir sade şehirli ya da yabancı, şehre giren herhangi bir mal için tüccar loncasından önce pazarlık edemez veya satın alamaz; biri böyle yapar ve suçlu olduğu anlaşılırsa elindeki mal kral adına müsadere edilir.” (Huberman, 2015: 44-45).

1192’de Dublin loncası da yabancılar konusunda benzer bir karar almıştır. Alınan karar şöyledir:

“Vatandaşlar haricinde, lonca üyesi olmayan yabancı tüccarlar mısır, deri ve yün satın alamazlar. Hiçbir yabancının gemide şarap tavernası olamaz. Hiçbir yabancı şehirde perakende kumaş satamaz. Yabancı 40 gün haricinde o şehirde ticaret yapmak için kalamaz. Onlar loncaya sahip akıllıca kişilerdi, tıpkı Bristol kasabasının olduğu gibi.” (Gross, 1890: 59).

Bu örneklerden tüccar loncalarının kent ekonomisi üzerinde büyük oranda söz sahibi olmaya başladıkları görülmektedir. Şehirlerde neredeyse loncalara karşı gelebilecek herhangi bir ekonomik güç kalmamıştır. Hatta bazı yerlerdeki zanaat loncalarını da nüfuzları altına aldıkları görülmektedir. Bu durumdan özellikle deri ve kumaş işiyle uğraşan zanaat loncaları etkilenmiştir. Örneğin, İngiltere’de kumaş boyacıları tüccar loncalarına üyedir. Kentlerde yaşayan bu boyacılar, tekellerine aldıkları boyacılığın kırsal alanlarda yapılmasını yasaklamışlardır. Dokuma ve kumaş ezme loncaları da tüccar loncalarının kontrolü altındadır. Dokumacıların fuara kumaş götürmeleri ya da yabancı tüccarlara kumaş satmaları yasaklanmıştır. Görülüyor ki, tüccar loncaları oldukça kazançlı bir iş olan kumaş ticaretini de tekellerine almayı başarmışlardır (Heaton, 1985: 196-197; Casson ve Casson, 2013: 53).

Loncaların kazandıkları ayrıcalıklar yukarıda verilen örneklerle sınırlı değildir. Şöyle ki, Lille, Tournai, Andenarde, Bruges gibi yerlerdeki loncalar şehrin mali yönetiminde görev almışlardır (Pirenne, 2009: 184). Hatta bazı yerlerde öylesine güç kazanmışlardır ki, zaman zaman yöneticilerden şehir görevlerinin tekeline almışlardır. Örneğin, 1050'li yıllarda Saint Omer kentindeki tüccar loncası, şehrin caddelerini taşla kaplatacak ve sur yaptıracak kadar güç kazanmıştı (Heaton, 1985: 194). 1328 yılında Preston şehrinde çıkan bir yönetmelik ise tüccar loncasından olmayan hiç kimsenin bazı beledi hizmetlerde çalışamayacakları şeklinde bir hüküm içerir. Alınan karar şu şekildedir:

“...Mahkeme kaydıyla burlu olan ve tüccar loncasından olmayan her türlü burlu şehremini ya da kâhya ya da çavuş olmayacaktır; yalnız son kurulan tüccar loncasında adı yazılan burlular olacaklardır; çünkü kral bu hakkı loncada olan burlulara vermiştir ve başka kimseye vermemiştir.” (Records of the Borough of Preston, 1328: The National Archives; Huberman, 2015: 45-46.)

Başka bir karar daha erken bir tarihte Paris'te alınmıştır. 1170 yılında Kral Philip Augustus, Paris'teki “*mercatores aque*”ye (Su tüccarları loncası) Sen Nehrindeki taşımacılık haklarının tekeline vermiştir. Bu sayede nehir taşımacılığı gelirine sahip olan lonca şehirdeki nüfuzunu daha da arttırmıştır. Öyle ki, ileriki yıllarda kurulan belediye hükümetinin çekirdeğini oluşturmuştur (Pirenne, 2009: 112; Baldwin, 1986: 348; Le Goff, 2015: 345; Dessi ve Piccolo, 2015: 5).

Tüccar loncalarının başarıları ticarete ve bazı beledi görevlere sahip olmaktan ibaret değildir. Kimi yerde tüccarlar ve tüccar loncaları şehir yönetimlerini ele geçirmişlerdir. Örneğin 1254'te Pisa'da tüccar loncaları soylu karşıtı *popolo* grubuyla birleşerek yönetimi elde etmişlerdir (Davies, 2006: 426; Epstein, 2014: s. 122). Venedik yönetiminde de erken dönemlerden itibaren deniz aşırı ticaretle uğraşan köklü aileler söz sahibi olmuştur. Bu aileler loncaların hepsini yakından takip etmiş ve kanunların uygulanmasında önemli rol oynamışlardır (Epstein, 2014: 131).

Loncaların etkinliği şehirlerde elde ettikleri başarıları aşarak uluslararası alana da yayılmıştır. Tüccarlar birleşerek nasıl loncaları oluşturduysa tüccar loncaları da birleşerek büyük ticari birlikleri kurmuşlardır. Örneğin, XI. yüzyılda İtalya'da kurulan *Universitas mercatorum Italiae mundinas Campaniae ac regni Franciae frequentantium* (Champagne panayırılarını ve Fransa Krallığını dolaşan İtalyan tüccarlar birliği) adlı tüccar loncasında, aralarında Fransız tüccarların da bulunduğu 17 şehir loncası üye olarak bulunmaktaydı. XII. yüzyılda Flander'da İngiltere ile ticaret yapan loncalar tarafından Londra Hanse'si kurulmuştur. Floransa'da kumaş ve yün tüccarları tarafından kurulan *Arte di Calimala* da, XIII. ve XI. yüzyıllar arasında etkili olmuştur (Pirenne, 2009: 112; Pedersen, 2000: 101; Renard, 2000: 31; Handbook of Medieval Culture, 2015: 1708).

Gittikçe güçlenen loncaların birleşmesi onlara uluslararası bir kimlik kazandırmıştır. Avrupa'nın birçok yerinde görülebilen bu birlikler buldukları bölge ticareti üzerinde büyük bir tekel kurmuşlardır (Dessi and Ogilvie, 2003: 6). Bunlardan en ünlüsü Almanya şehirlerindeki loncaların birleşmesiyle oluşan Hansa Birliğidir. Birliği oluşturan

ran loncalar Hollanda'dan Rusya'ya kadar uzanan bir ticaret ağı kurmuşlardır. Bu ticaret ağı, Londra'dan Bruges'ye, Hamburg'a, Lübeck'e ve Novgorod'a kadar uzanan bir yay şeklindedir. En parlak döneminde birliğin üye şehir sayısı yüzü aşmıştır. Kuzey Avrupa ticaretini tekeline alan birlik, siyasi ve askeri güç de kazanmıştır. Diğer devletlerle ticari anlaşmalar yapma, ticaret gemilerine refakat edecek savaş filoları inşa etme ve kendi hükümet meclisini kurma gibi faaliyetleri gerçekleştirecek güce ulaşmıştır. Hansa Birliği 1669 yılına kadar etkin bir güç olarak varlığını sürdürmüştür (Nicolle, 2014: 3-12; Epstein, 2014: 91; Huberman, 2015: 46-47).

Ticareti kolaylaştırmak amacıyla kurulan tüccar loncaları, zamanla artan tekelleşme nedeniyle ticaretin genişlemesini engelleyen bir hale bürünmüştür. Ayrıca Avrupa'daki gelişmelere ayak uyduramamaları lonca teşkilatlarının eski önemlerini kaybetmesine neden olmuştur. Avrupa devletlerinin merkezileşmeye başlamasıyla birlikte yöneticilerin siyasi, ekonomik ve hukuki nüfuzlarını güçlendirmek istemeleri de loncaların aleyhine bir gelişmelerdir. Ekonomik ayrıcalıklarından mahrum kalan loncalar yavaş yavaş çözülmeye başlamıştır. Ticaretin yoğun olduğu yerlerde ise bu süreç daha hızlı olmuştur (Ogilvie, 2011: 183-186; Greif, Milgrom ve Weingast, 1994: 773).

Tüccarların loncalara katılmadan bireysel olarak ticaret yapacak ortama kavuşmaları da loncalara olan ilgiyi azaltan sebeplerdendir. Özellikle XVI. yüzyılın önemli gelişmesi *Coğrafi Keşifler*, tekelleşme sorunundan bıkan tüccarların kıtalararası ticarete rağbet göstermelerini sağlamıştır. Yeni kıtadan temin edilen çok çeşitli malın ticaretini yapmaya başlayan tüccarlar artık ihtiyaçlarını karşılamayan loncaların yerine, farklı türde bir birliklik, ticaret şirketleri kurmaya başlamışlardır.

Günümüzde loncalardan geriye kalan bazı yapılar bulunmaktadır. *Guildhall* olarak adlandırılan binalar loncaların yönetim merkezi olarak kullanılmıştır. Bunun yanı sıra ticari malların muhafazası için depolar ve ambarlar inşa edilmiştir (Le Goff, 2015: 345; Epstein, 2014: 91). Bu binaların yapıldıkları dönemin mimarisini en güzel şekilde yansıttıkları görülür. Avrupa'nın birçok yerinde (Londra, Paris, Zürih, Amsterdam, Antwerp vb.) günümüze ulaşmış birçok guildhall'e rastlamak mümkündür.

SONUÇ

Tüccar loncaları Ortaçağ Avrupa'sının en önemli kurumlarındanidir. Çünkü tüccarların ihtiyaçları doğrultusunda kurdukları bu loncaların onlara ekonomik ve sosyal bakımdan pek çok getirisi olmuştur. Özellikle tekelleşme ve rekabeti önleme tüccarların kazandığı en önemli ayrıcalıklardır. Bu ayrıcalıklarla bölgedeki ticari faaliyetleri büyük oranda denetim altına alan tüccarlar gittikçe zenginleşmiş, sosyal statü olarak Avrupa'da *burjuva* adı verilen yeni sınıfı meydana getirmişlerdir.

Loncaların ilk önceliği üyelerinin menfaatini düşünmek olduğu için ticaret yapmak amacıyla bölgeye gelen yabancı tüccarlara müsamaha gösterilmemiştir. Bu davranış tüccarlar açısından hayattır. Ancak bu noktada tüketiciler pek fazla düşünülmemiştir. Reka-

bet ortamın olmayışı tüccarların malları istedikleri fiyattan satmalarını mümkün kılmıştır. Bu nedenle ürün fiyatlarında artış olmuştur. Sonuç olarak, tüccar loncaları Avrupa'ya bir nevi erken kapitalizm dönemi yaşatmıştır diyebiliriz.

Coğrafi Keşifler, tüccar loncalarının ekonomik açıdan büyük zarar görmesine neden olmuştur. Dış ticaretle zenginleşen tüccarlar, öncelikli amacı kâr elde etmek olan ticaret şirketlerini kurmaya başlamışlardır. Bu şirketler, XVI. ve XVII. yüzyıllardan itibaren dünya siyasetinde ve küresel ekonomide söz sahibi olmuşlardır. Tüccar loncaları ise XVI. yüzyıldan itibaren Avrupa'nın çoğu yerinde ortadan kalkmaya başlamıştır. Ancak Avrupa'nın bazı bölgelerinde eğitim ve hayır işlerini destekledikleri için XIX. yüzyıla kadar varlıklarını korumayı başaramışlardır.

KAYNAKÇA

- Bakır, Abdulhalık ve Ülgen, Pinar (2009). "Geç Ortaçağlarda Avrupa'da Şehir ve Şehirseller Yaşam Hakkında Bir Değerlendirme", *Celal Bayar Üniversitesi S.B.E. Dergisi*, C.7, S. 2, s. 127-142.
- Baldwin, John W. (1986). *The Government of Philip Augustus*, England: University of California Press.
- Bloch, Marc (2015). *Feodal Toplum*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Ankara: Doğubatı Yayınları.
- Casson, Marc Casson-CASSON, Catherine (2013). *The Entrepreneur in History From Medieval Merchant to Modern Business Leader*, London: Palgrave Macmillan Publishing.
- Cheyney, Edward P. (1916). *An Introduction to the Industrial and Social History of England*, New York: The Macmillan Company.
- Davies, Norman (2006). *Avrupa Tarihi*, (Çev. Ed. Mehmet Ali Kılıçbay), Ankara: İmge Yayınları.
- Dessi, Roberta-Ogilvie, Sheilagh (2003). Social Capital and Collusion the Case of Merchant Guilds, CESifo Working Paper No. 1037.
- Dessi, Roberta-Piccolo, Salvatore (2013). Two is Company, N is a Crowd? Merchant Guilds and Social Capital, CEPR Discussion Paper No. DP7374.
- Dessi, Roberta-Piccolo, Salvatore (2015). Merchant Guilds, *Taxation and Social Capital*, December, s. 1-33.
- Encyclopedia Britannica, Guild* (2010). <https://www.britannica.com/topic/guild-trade-association>

- Encyclopedia Britannica, Merchant Guild* (2014). <https://www.britannica.com/topic/guild-trade-association>
- Epstein, Steven A. (2014). *Geç Dönem Ortaçağ Avrupası Ekonomik ve Sosyal Tarih, 1000-1500*, (Çev. Serap Işık), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Gelderblom, Oscar-Grafe, Regina (2008). "The Rise, Persistence and Decline of Merchant Guilds", *Rethinking the Comparative Study of Commercial Institutions in Pre-modern Europe*, s. 1-42.
- Gelderblom, Oscar (2004). "The Decline of Fairs and Merchant Guilds in the Low Countries, 1250-1650", *Jaarboek voor middeleeuwse geschiedenis*, s. 199-238.
- Gelderblom, Oscar (2013). *Cities of Commerce -The Institutional Foundations of International Trade in the Low Countries, 1250-1650-*, New Jersey: Princeton University Press.
- Greif, Avner-Milgrom, Paul-Weingast, Barry R. (1994). "Coordination, Commitment and Enforcement: The Case of the Merchant Guild", *The Journal of Political Economy*, Vol. 102, No. 4, s. 745-776.
- Gross, C. (1890). *The Gild Merchant*, C. II, Oxford: Clarendon Press.
- Gurevic, Aron Ja. (1990). *The Merchant, The Medieval World*, (Ed. Jacques Le Goff), London: Parkgate Books.
- Handbook of Medieval Culture, Fundamental Aspects and Conditions of the European Middle Age* (2015). (Ed. Albrecht Classen), Vol III, Berlin: Walter de Gruyter GmbH.
- Havighurst, Alfred F., College, Amherst (1958). *The Pirenne Thesis -Analysis, Criticism and Revision-*, Boston: D. C. Heath and Company.
- Heaton, Herbert (1985). *Avrupa İktisat Tarihi*, C. 1, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay ve Osman Aydoğuş), Ankara: Teori Yayınları.
- Huberman, Leo (2015). *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla*, (Çev. Murat Belge). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Le Goff, Jacques (2015). *Ortaçağ Batı Uygarlığı*, (Çev. Hanife Güven ve Uğur Güven). Ankara: Doğubatı Yayınları.
- Lopez, Robert (2005). *The Commercial Revolution of the Middle Ages 950-1350*, New York: Cambridge University Press.
- Nicolle, David (2014). *Forces of the Hanseatic League 13th-15th Centuries*, Oxford: Osprey Publishing.
- Ogilvie, Sheilagh (2002). "Guilds, Efficiency and Social Capital Evidence from German Proto-Industry", *Cesifo Working Paper* No: 820, Category 10: Empirical and Theoretical Methods December. s. 1-33.

- Ogilvie, Sheilagh (2011). *Institutions and European Trade Merchant Guilds, 1000-1800*, New York: Cambridge University Press.
- Ostrogorsky, Georg (2011). *Bizans Devleti Tarihi*, (Çev. Fikret Işıltan), Ankara: TTK.
- Pedersen, Olaf (2000). *The First Universities: Studium Generale and the Origins of University Education in Europe*, United Kingdom: Cambridge University Press.
- Pirenne, Henri (2006). *Hız Muhammed ve Charlemagne*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Ankara: İmge Yayınları.
- Pirenne, Henri (2009). *Ortaçağ Avrupa'sının Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, (Çev. Uygur Kocabaşoğlu), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Pirenne, Henri (2014). *Ortaçağ Kentleri*, (Çev. Şadan Karadeniz), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Records of the Borough of Preston, (1328). The National Archives: <http://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/d2d6852f-8a0c-47a7-bc8c-277d3849ab8c>
- Renard, Georges (2000). *Guilds in the Middle Ages*, Canada: Batoche Books.
- Translations and Reprints from the Original Sources of European History, (Çev.-Ed. E. P. Cheyney), C. II, No. 1, University of Pennsylvania. Dept. of History, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1897.
- Ülgen, Pınar (2013). "Geç Ortaçağ Avrupasında Lonca Teşkilatı", *History Studies A Tribute to Prof. Dr. Halil İNALCIK*, S. 5/2, s. 471-487.
- White, Lynn, Jr. (1974). *Medieval Technology and Social Change*, New York: Oxford University Press.